

Ostolski, Wsiewołod

"Piotr Grigorjewicz Sobolewskij. Żyźń i diejatielnost wydajuszczegosia uczonogo XIX w.", S. J. Płotkin, Moskwa 1966 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 13/1, 167-168

1968

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nów (najwięcej jest nazw botanicznych: 98). Na końcu omówienia każdej grupy autorka daje w formie tabelarycznej zestawienie: termin w słowniku Lindego — w słowniku Jungmanna — obecny czeski. Ogółem z języka polskiego przejęto 262 terminy naukowe, z których do dzisiaj utrzymało się 125, tj. około 48%.

W drugim rozdziale autorka omawia polskie pożyczki leksykalne w słowniku Jungmanna w zakresie słownictwa ogólnego. Te pożyczki są 802, a do dziś utrzymało ich się tylko 118, tj. około 15%². „Fakt, że w języku czeskim — pisze autorka na s. 109 — zachował się znacznie większy procent przejętych z polszczyzny terminów naukowych niż wyrazów z języka ogólnego, tłumaczy się tym, że słownictwo ogólne, używane przez całą społeczność językową, jest bardziej odporne na wpływy obce aniżeli słownictwo specjalne, używane przez wąski krąg specjalistów. Ponadto, o ile liczba wyrazów składająca się na słownictwo podstawowe podlega stosunkowo niewielkim fluktuacjom, o tyle liczba terminów naukowych wraz z postępem poszczególnych nauk znacznie wzrosła, co sprzyja przejmowaniu zapożyczeń”.

Zygmunt Brocki

S. J. Płotkin, *Piotr Grigorjewicz Sobolewski. Życie i diejatielność wydanego uczonogo XIX w.* Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa 1966, ss. 127, ilustr.

Wśród oryginalnych prac rosyjskich uczonych i inżynierów pierwszej połowy ubiegłego wieku szczególną wartość mają prace Piotra Grigorjewicza Sobolewskiego (1782—1841), utalentowanego badacza i wynalazcy w dziedzinie chemii, metalurgii i budowy maszyn.

Naukowa i techniczna działalność P. G. Sobolewskiego były wyjątkowo wszechstronne i owocne.

Jako pierwszy w Rosji i niezależnie od analogicznych wynalazków za granicą zaprojektował on i zbudował kilka urządzeń oświetlenia gazowego. Według jego projektów i pod jego kierownictwem budowano statki, które zapoczątkowały żeglugę parową na Kamie i Woldze, udoskonalano konstrukcje walcowni i innych instalacji hutniczych. Z jego imieniem związane jest wprowadzenie pudlingowania w hutach Uralu, doświadczenia i teoretyczne uzasadnienie stosowania gorącego dmuchu w wielkich piecach, opracowanie praktycznego sposobu oddzielania złota od srebra, wykorzystanie prądu elektrycznego dla rozmaitych procesów technologicznych itp. Jego zasługi przy rozwiązywaniu wielu aktualnych za jego czasów zagadnień naukowo-technicznych zostały wysoko ocenione przez jego rodaków: został on wybrany członkiem rzeczywistym Wolnego Towarzystwa Miłośników Piśmiennictwa, Nauk i Kunsztów, Wolnego Towarzystwa Ekonomicznego, Moskiewskiego Towarzystwa Badaczy Przyrody oraz członkiem korespondentem Petersburskiej Akademii Nauk.

Międzynarodowy rozgłos zawdzięcza Sobolewski zaproponowanej przez niego metodzie przeróbki surowej platyny. Metoda ta, przedstawiona przez wynalazcę w artykułach oraz w referacie na zjeździe Towarzystwa Niemieckich Przyrodników i Lekarzy, który odbył się na jesieni 1834 r. z udziałem wybitnych uczonych Francji, Anglii, Włoch i innych krajów Europy, zyskała ogólne uznanie. Jednakże z początkiem lat sześćdziesiątych metoda Sobolewskiego wyparta została przez metodę przetopu platyny w płomieniu tleno-wodorowym i dopiero w pół wieku później ponownie zastosowana w produkcji trudno topliwych metali i stopów, stanowiąc podstawę technologiczną nowej, szybko rozwijającej się gałęzi współczesnego hut-

² Autorka omawia tylko wyrazy zachowane do dzisiaj w czeszczyźnie (tj. 118 wyrazów).

nictwa, metalurgii proszków. Wynalazca zaś, którego A. Humboldt nazwał „jednym z najwybitniejszych inżynierów w Europie”, został niezasłużenie zapomniany tak jak również niezasłużenie zapomniano wielu innych rosyjskich uczonych i wynalazców, poprzedników i współczesnych Sobolewskiego.

Książka S. J. Płotkina, która ukazała się w wydawanej przez Akademię Nauk ZSRR *Serii biografii naukowych*¹, jest pierwszą książką o życiu i twórczości P. G. Sobolewskiego.

Książkę zapoczątkowuje krótka informacja o dzieciństwie i młodości wybitnego uczonego i inżyniera. W następnych rozdziałach omówiono wynalezienie przez Sobolewskiego tzw. termolampy (urządzenia dla otrzymywania i wykorzystywania gazu świetlnego), rozpatrzono jego pracę w hutach i zakładach budowy maszyn na Uralu, jego późniejszą działalność na stanowisku kierownika Zjednoczonego Chemiczno-Metalurgicznego Laboratorium Petersburskiego Górniczego Korpusu Kadetów (obecnie — Leningradzki Instytut Górniczy) i wreszcie jego badania nad praktycznym zastosowaniem elektryczności, prowadzone wraz z M. H. Jacobim i K. A. Szylderem. Szczególnie uwagi udziela tu autor omówieniu fundamentalnych prac Sobolewskiego nad otrzymywaniem i wykorzystywaniem kowalnej platyny, będących głównym osiągnięciem badacza i w dużej mierze zachowujących aż po nasze czasy poznawczą i praktyczną wartość. Książkę zamyka bibliografia prac uczonego oraz literatury o nim, publikowanej w języku rosyjskim w różnych wydawnictwach periodycznych w latach 1812—1965.

Przygotowana na podstawie dużej liczby źródeł pisanych oraz po raz pierwszy wykorzystanych dokumentów z centralnych i prowincjonalnych archiwów, monografia S. J. Płotkina z powodzeniem odtwarza postać wybitnego działacza nauki i techniki, łączącego głęboką wiedzę teoretyczną z wielostronnym doświadczeniem inżynierskim, a oryginalne rozwiązania konkretnych zadań praktycznych z szerokim uogólnieniem stopniowo gromadzonych wyników badań naukowych. O wartości monografii stanowią: ścisła dokumentacja, systematyczność i prostota wykładu, konsekwentne porównywanie prac uczonego z analogicznymi pracami prowadzonymi w tym samym czasie za granicą, a także śledzenie dalszego rozwoju koncepcji postawionych i opracowywanych przez Sobolewskiego.

Książka ma jednak i pewne braki. Tak np. nie dość obszernie omawia ona naukowo-społeczną działalność Sobolewskiego. Zbyt szczupły jest materiał ilustracyjny, a dobór ilustracji nie jest zadowalający. Celowe by też było uzupełnienie bibliografii obcojęzycznymi publikacjami, zawierającymi wiadomości o Sobolewskim i jego pracach. Te jednak i inne nieistotne braki, w dużej mierze uwarunkowane ograniczoną objętością książki, nie obniżają w jakimkolwiek bądź stopniu jej ogólnej pozytywnej oceny.

Książka Płotkina przydatna być może nie tylko dla specjalistów. Będąc pierwszą próbą monograficznego ujęcia działalności jednego z najwybitniejszych przedstawicieli rosyjskiej myśli naukowo-inżynierskiej XIX w., którego prace cieszyły się rozgłosem daleko za rubieżami Rosji, jest ona jednocześnie dostępna dla czytelników, nie mających specjalnego przygotowania, zasługuje więc na uwagę szerokiego grona interesujących się historią rozwoju i rozprzestrzeniania postępowych idei technicznych².

Wsiewołod Ostolski

¹ Por. informację o tej serii w nrze 4/1962 „Kwartalnika” (s. 592).

² Recenzję, nadesłaną z Moskwy przez W. I. Ostolskiego, pracownika Instytutu Historii Przyrodznawstwa i Techniki AN ZSRR, tłumaczył Wiktor Olszewski. (Przypis redakcji).